

Štefka Vavti

»Ti morš ja sam gledat, da se vključiš!« Participacija mladih Slovenk in Slovencev na dvojezičnem avstrijskem Koroškem

Izvleček

Pričujoči prispevek predstavlja izsledke kvalitativnih raziskav položaja in participacije mladih Slovenk in Slovencev na dvojezičnem avstrijskem Koroškem. Ciljna skupina raziskav so bili mladi, ki živijo na južnem Koroškem in se istovetijo s slovensko narodno skupnostjo, in predstavniki slovenskih kulturnih društev, ki so v anketi odgovorili na več vprašanj o vključevanju mladih. V biografskem metodološkem pristopu so imeli mladi priložnost, da med drugim spregovorijo o svoji participaciji v političnih in kulturnih društvih: kakšna je njihova motivacija za sodelovanje, katera težišča jih zanimajo, ipd. Interpretacije sodelovanja mladih s strani samih mladih in vodij društev do določene mere potrjujejo izsledke večjih mednarodnih raziskav, ki kažejo, da mladi niso več v tolikšni meri aktivni v tradicionalnih strankah in društvih in se vse bolj zatekajo v zasebnost. Na drugi strani pa so mladi, ki so že od otroštva vključeni v slovenska kulturna društva, aktivni v slovenskih gledaliških skupinah, lutkovnih skupinah in mladinskih zborih, zanimanje za manjšinsko politiko pa pojema.

Gljučne besede: participacija, mladina, politika, kulturna društva, dvojezična Koroška

»It`s Up to You to Join a Slovene Association!« Participation of Young Slovenes in Bilingual Carinthia, Austria

Abstract

The article presents a selection of the results of a qualitative research analyzing the situation of young Slovenes in the bilingual Carinthia, Austria. The target group of the survey are the young people, who live in Southern Carinthia, and the representatives of Slovene cultural associations. By reason of the biographical methodological approach, young interviewees have spoken about their lives and about their participation in the Slovene associations. What is their motivation to cooperate in cultural associations? Also the perspective and interpretation by leaders of these associations is from interest: In which fields they observe problems in participation of young Slovenes? The results to a large extent confirm the findings of international and national research that forecast a withdrawal of the young people from involvement in traditional associations towards private life. On the other hand, especially the young Slovenes cooperate with Slovene cultural associations and are active in theatre, chorus, puppet theatre etc., whereas interest in minority politics is decreasing.

Keywords: participation, youth, politics, cultural associations, bilingual Carinthia

---

Correspondence address: Štefka (Stefanie) Vavti, Slowenisches wissenschaftliches Institut in Klagenfurt / Slovenski znanstveni inštitut v Celovcu, Mikschallee 4, A-9020 Klagenfurt/Celovec. E-mail: st.vavti@szi.at

1. Uvod

Znanstvene raziskave v zadnjih desetletjih kažejo spremembe vzorcev in oblik participacije. Volilna udeležba pri mladih upada (prim. Blais 2007), glede na participacijo pa se predvideva, da sta zaradi družbenih sprememb razširjeni egocentrična in potrošniška miselnost, manj pa je zanimanja za javne in politične zadeve. Nekatere študije govorijo o upadajoči udeležbi v tradicionalni politiki (prim. Gille & Krüger 2000; Dalton 2008): mladi se odtujujejo političnim strankam, raje se udeležujejo neposrednih političnih akcij in se bolj navdušujejo nad alternativnimi političnimi pristopi.

Participacijo razumem kot pravico do enakopravne, javne udeležbe v skupnih diskusijskih in odločitvenih procesih neke družbe. Gledano tako, ima vsak član neke družbe pravico participacije, tudi mladi so usposobljeni za udeležbo v demokratičnih procesih na vseh področjih in v vprašanjih, ki se jih tičejo. S tem podpiram emancipacijsko participacijo (Griese 2003), od katere se razlikujejo razmišljanja, da se morajo mladi participacije naučiti, ali pa »instrumentaliziranje mladih«, ki naj izražajo svoje interese in potrebe zgolj zato, da drugi laže o njih odločajo. Participacijo, ki vidi svojo nalogo v pomirjevanju mladih namesto v njihovem emancipiranju, Gronemeyer (1973) imenuje apatična participacija. Mladi, ki so vključeni v obstoječe politične stranke ali kulturna društva, sicer ne delajo toliko težav, vendar pa so oropani svojega kritičnega potenciala.

V prispevku bom najprej predstavila nekaj misli o teoretičnem ozadju in spregovorila o težavah mladih v zvezi s participacijo, nato pa se bom posvetila izkušnjam pri vključevanju mladih na dvojezičnem avstrijskem Koroškem: težavam vključevanja mladih z vidika predstavnikov slovenskih kulturnih društev in njihovemu razumevanju svojega položaja.

2. Teoretična ozadja in študije o participaciji mladih

Nemške študije o participaciji mladih ugotavljajo pojemanje zanimanja za inštitucionalizirano politiko (prim. Heitmeyer idr. 1997; Hurrelmann 2010): udeležba mladih na volitvah upada, s tem pa tudi pomen politike v primerjavi z osebnimi temami, kot sta družina in poklic. Podobni so izsledki italijanskih in slovenskih študij o mladini (prim. Lavrič 2010; Jagodic & Vidali 2009; Ule idr. 2000; Ule 2009; Mihelj 2002). Mladi se v večji meri angažirajo na socialnem področju in v odprtih in fleksibilnih ponudbah ter na forumih, kjer imajo prostor zabava in realne možnosti soodločanja. Izsledki pri mladih kažejo neko ambivalentnost, pri čemer jih tradicionalne politične stranke ne zanimajo, angažirajo pa se za zanje pomembne politične teme, kot so na primer ekološka vprašanja. Lastne raziskave pri mladih Slovincih na dvojezičnem Koroškem ta spoznanja potrjujejo: mladi se deloma omejujejo od osrednjih političnih organizacij, aktivni pa so pri varovanju okolja in drugih globalnih problemih. »Manjšinska vprašanja« jih sicer zanimajo, k njim pa pristopajo drugače kot starejša generacija. Harris idr. (2010, 9–32)

govorijo o 'k cilju usmerjeni' (*cause oriented politics*) politični participaciji. Podobno ugotavlja Naterer (2010, 581–582) za mladino v Sloveniji:

O apatiji med mladimi ne gre govoriti, vsaj v različici, ki vsebuje elemente pomanjkanja zanimanja, ne. Očitna je sicer določena stopnja odtujenosti, če govorimo na primer o klasični politični ali pa družbeni participaciji, kar kaže na odtujenost mladih od teh posebnih struktur. Na drugi strani pa se kaže izjemno visoka zavzetost na primer v družini, ekologiji, virtualnem svetu in v drugih oblikah mladinskega interesa, iz česar lahko sklepamo na izjemno motiviranost za dejavno sodelovanje. Tovrstna motivacija je tudi eden glavnih generatorjev razvoja kompetenc, ki jih mladi razvijajo v neformalnih oblikah izobraževanja in v svojem prostem času.

Avtorji slovenske študije »Mladina 2010« so prepričani, da je sodobni čas za mlade težaven: družbo doživljajo kot »nezanesljivega, včasih celo nekoliko zahrbtnega partnerja« (Naterer 2010, 580). Naterer je prepričan, da so mladi prevzeli odgovornost zase in da odraščanje terja veliko energije, tako da je ne ostane dovolj za družbeno-politično eksterno participacijo (ibid., 581). Prehodno obdobje med otroštvom in odraslostjo je povezano z vrsto težav: negotovost na trgu delovne sile vodi v dolgotrajnejši in nepredvidljivi prehod v odraslost; težave pri vzpostavljanju in združevanju kariere in lastne družine, pri »manjšincih« pa še zaželeno kulturno in politično delovanje. O tem pričajo izsledki ankete s predsednicami in predsedniki slovenskih kulturnih društev, ki sem jo opravila jeseni leta 2011 in jih bom v nadaljevanju predstavila.

Statistični urad Republike Slovenije prišteva v skupino mladih vse osebe, stare med 15 in 29 let. Avtorji študije »Mladina 2010« izhajajo iz tega, da se bo v obdobju 2010–2020 število mladih v Sloveniji zmanjšalo za dobrih 20 odstotkov (prim. Lavrič & Flere 2010, 88). Podobne so izkušnje na avstrijskem Koroškem (prim. Ibounig 2010), v Avstriji in Nemčiji (prim. Hurrelmann 2010; BMWFJ 2011). V zadnjem desetletju se je močno povečal delež študirajoče mladine, znižal pa se je delež mladih z redno zaposlitvijo.

Knauer in Sturzenhecker (2005) sta prepričana, da imajo mladi zelo različne življenjske pogoje, in ob tem opominjata, da je treba upoštevati tako enakost kot tudi razlike: to pojasnjujeta ob primeru participativnega srečanja, kjer so udeleženci zelo različno jezikovno usposobljeni in imajo različne možnosti izražanja. Participativni pristop bi bil v tem primeru uresničen, če bi imeli tudi »nesigurni«, plahi mladi priložnost artikulacije svojih interesov; enako velja za spolne razlike in razlike glede na resurse, ki jih imajo posamezni mladi; velja pa tudi za etnična ozadja, pri čemer nemška avtorja razlikujeta predvsem med mladimi z migrant-skim ozadjem in »domačini«.

Polja za uresničevanje participacije mladih so družina, šola, mladinske skupine ter javni prostor. Politično participacijo Gaiser in de Rijke (2001, 9) razlikujeta takole:

1. Vključenost v velike organizacije, pri čemer je sodelovanje dolgoročno, z močno lojalnostjo in s tesnimi vezmi.

2. Vključevanje v alternativne organizacije, kot so iniciative za varovanje okolja, mirovna gibanja ter razne druge iniciative državljanov. Te neformalne oblike so se razvijale v sedemdesetih letih 20. stoletja zunaj etabrirane politike.
3. Točkovne akcije, ki se razvijajo glede na situacijo in podpirajo artikulacijo političnih ciljev, pri čemer so vse pomembnejši spletna omrežja in forumi.

Avtorja opažata zmanjševanje članstva v tradicionalnih organizacijah in društvih ter povečevanje vključevanja mladih v nekonvencionalne organizacije, s čimer dajejo prednost drugi in tretji obliki (politične) participacije; pri tem prihaja do težav zaradi pomanjkanja časa. To potrjujejo lastne raziskave: mladim so pomembni zasebno življenje, prijatelji in partnerstva, izobraževanje, poklic in delo. Ob tem zlasti v starosti 20–30 let trpi povezanost z društvom. Bukow (2001, 31) kritizira premalo razvito participacijsko kulturo: politiki (kulturniki) participacijo instrumentalizirajo v smislu, da mladi lahko »igrajo« politiko, ne smejo pa je delati (ibid., 34). Zato ne presenečajo izpovedi slovensko govorečih mladih na dvojezičnem avstrijskem Koroškem, češ da »nima smisla sodelovati in kaj povedati«, ker se jih ne posluša (Vavti 2012). Sodelovanje je sicer zaželeno, vendar za projekte mladih velikokrat ni denarja.¹

3. Metodološki pristopi

V okviru študije sem vprašalnik razposlala vsem predsednicam in predsednikom slovenskih kulturnih društev, ki so bili v seznamu prireditvenega koledarja SPZ in KKZ 2011. Vprašanja so se nanašala na participacijo mladih v odborih in pri prireditvah, na spolne razlike in način nagovarjanja mladih, na ponudbe za mlade ter medgeneracijske težave. Vprašanja so bila odprtega tipa, to se pravi, da so društveniki lahko sami formulirali odgovore in zapisali vse, kar je v društvu pozitivnega glede na sodelovanje z mladimi ali pa, kje se pojavljajo težave. Odziv je bil dober, prejela sem 34 odgovorov. Majhna društva v obrobni krajih so imela težave z odgovori zaradi pomanjkanja aktivnih mladih kadrov. To je šlo tako daleč, da mi je neki društvenik zapisal, da v njegovem društvu sploh ni več mladih. Večja društva imajo več ponudb, mladi pa so deloma aktivni v več društvih in zato absolutne številke ne izražajo dejanskega števila aktivnih mladih.² Glede angažmaja v odborih pa prevladuje mnenje, da mladi zaradi manjkajočih izkušenj ne bi zmogli dela. Zato društva mladim ne želijo naprtiti finančne odgovornosti. Tudi mladi se za delo v odboru ne zanimajo preveč, ker so preobremenjeni z drugimi stvarmi (s šolo, partnerstvom, z mlado družino, odhajanjem na študij). Leta 2011 je bilo v odbore ali razširjene odbore vključenih samo sedem mladih v starosti 15–20 let.

Z mladimi samimi sem opravila narativne intervjuje (Schütze 1983, 1999). V življenjskih pripovedih (Fischer-Rosenthal & Alheit 1995; Fuchs-Heinritz 2005) so med drugim spregovorili o svojih aktivnostih in vključevanju v sloven-

ska društva in organizacije. Ciljna skupina so bili mladi, ki se istovetijo s slovensko narodno skupnostjo. Intervjuvala sem osebe, ki so odrasčale v različnih vaseh na dvojezičnem Koroškem s težiščem v Rožu, Podjuni in Celovcu. Intervjuje sem transkribirala dobesedno, to se pravi z vsemi jezikovnimi šibkostmi in neverbalnimi izrazi, kot so smeh, kašelj, odmori, vzdihljaji, itd. Transkribirane intervjuje sem najprej večkrat prebrala in si tako ustvarila prvi vtis o pomembnih temah v posameznih intervjujih (prim. Mey 1999; Mayring 1995). Nato sem si podrobneje ogledala sekvence, kjer so mladi spregovorili o svojem političnem in kulturnem angažmaju. Biografski pristop omogoča celostno perspektivo. Kot raziskovalka mladim nisem vsiljevala raziskovalnih kriterijev, ker so sami konstruirali svoje zgodbe. To odgovarja principu odprtosti raziskave. Vsak izmed prikazanih primerov ima poleg posebnega (osebna biografija) tudi nekaj splošnega (svet, v katerem je odrasčal, vplivni dejavniki, ki so vplivali na ta svet in na njegovo razumevanje) in je s tem del družbene resničnosti na dvojezičnem avstrijskem Koroškem.³

4. Participacija mladih s perspektive predstavnikov kulturnih društev

Sodelovanje mladih v slovenskih kulturnih društvih je pomemben dejavnik za utrjevanje njihove etničnosti. Izsledki ankete kažejo, da so v veliki meri vključeni mladi od 15. do 20. leta (v 34 društvih redno sodeluje približno 442 mladih), medtem ko število vključenih med 20. in 30. letom zaradi odhajanja na študij v večja mesta močno upada (v 34 društvih jih je aktivnih približno 272).⁴ Večina predstavnikov kulturnih društev je zapisala, da so dekleta nekoliko bolj aktivna na kulturnem področju, medtem ko pri športu prevladujejo fantje.

4.1 Težave pri vključevanju mladih

Manjša in obrobna kulturna društva imajo težave pri nagovarjanju mladih. Na eni strani ni veliko mladih, ki bi še govorili slovensko, na drugi pa se ponekod pojavljajo še stigmatizacije in težave z vaščani, kot je zapisala neka društvenica:

Morda bi mladi imeli interes na sodelovanju, pa mi je župan na prošnjo, da nas podpre, odgovoril, da bi rad še dalj časa ostal župan! (org-int. 3).

V tej starosti nimamo mladine, ki bi še govorila slovensko (org-int. 9).

Mladinci pravijo, da imajo več dela v šoli, se konec tedna učijo, med tednom pozno prihajajo domov in navsezadnje je tudi vedno manj slovensko govorečih mladincev (org-int. 21).

Ker ni zanimanja. Večina mladostnikov se pri 18. letih odseli v druga mesta, ker gredo na univerzo ali v izobrazbo, katere na Koroškem ni (org-int. 25).

Pri nas ni veliko mladostnikov in ni kompetentnih odraslih, ki bi motivirali mladino in z njo delali. Po maturi pa mladi odidejo večinoma na študij v druga mesta in se ne vrnejo več nazaj (org-int. 34).

Dodatna težava majhnih društev je pomanjkanje vodilnega kadra ali pa njegova preobremenjenost. Ta bi si zato želela več podpore s strani kulturnih zvez SPZ (Slovenske prosvetne zveze) in KKZ (Krščanske kulturne zveze). Mladim primernih ponudb majhna društva ne zmorejo tudi iz finančnih in organizacijskih razlogov.

Večja kulturna društva imajo veliko ponudb za mlade, tako da so vključeni v različne aktivnosti in so deloma preobremenjeni. To velja predvsem za starost med 20 in 30 let, ko študirajo in/ali si ustvarjajo družine:

V teh letih imamo problem, da so vključeni v razna druga društva (pevska, športno ipd.) in so včasih kar preveč obremenjeni. Nekateri pa v teh letih študirajo ali hodijo v šole izven vasi, in se vračajo le za vikend in zato niso vedno na razpolago (org-int. 2).

Problemi so pomanjkanje časa, šola, druge dejavnosti – šport, angažiranost v drugih društvih – v našem kraju je cela vrsta društev, ki vsako nagovarja pičli rezervoar zainteresiranih in zmožnih mladih (org-int. 20).

V starostnem obdobju med 20 in 30 let veliko mladih preneha aktivno sodelovati v društvu, razlogi za to pa so raznoliki:

Če pridejo v družbo, v prijateljske kroge, ki imajo druge interese (tudi jezikovne), ko si ustvarjajo svoje življenje oziroma najdejo življenjske partnerje ali dobijo delovno mesto, ki jim ne dopušča več veliko prostega časa, nekateri prenehajo s kulturnim angažmajem. Nekateri se tudi odtujijo slovenski kulturi in jih ne zanimajo več slovenske kulturne prireditve, nekateri pa gredo študirat izven Koroške in se ne vrnejo več (org-int. 2).

Problemi so, da mladi nimajo časa, ker imajo veliko drugih ponudb. Mladi ne čutijo potrebe, da se je treba boriti za obstoj slovenskega jezika in slovenske kulture. Po maturi pa del odide in se vključuje v študentskih klubih, to pa, kar doma nudimo, ni več zanimivo. Naše delovanje je pač še precej tradicionalno (org-int. 28).

Nekateri se odselijo, poročijo, zaposlijo – vsekakor jim manjka časa. Učenje vloge pa zahteva veliko vaj, učenja na pamet, kar zmorejo le entuziasti (org-int. 20).

Pri fantih so pogosto interesni konflikti s športom. Zaradi intenzivnosti pri športu, kjer je deloma pet treningov na teden in še tekma, mladinci ne zmorejo še sodelovanja na področju kulture (org-int. 16).

Samokritični odborniki pa so prepričani, da mlade odvrta tudi zastarele vsebine.

Ne uspe ali ne znamo pa nagovoriti tistih mladostnikov, ki so delavci, npr. v tovarni (ime). V tej starosti si mladi ustvarjajo družine, pa so njihovi interesi usmerjeni v družino (org-int. 1).

Eden izmed problemov je zastarela struktura v zboru in s tem tudi neatraktivnost za mlade, da se pridružijo. Mladi pojejo rajši druge pesmi kot starejši pevci (org-int. 12).

Dejstvo je, da si mladi želijo drugačne pesmi, radi bi imeli več popevk (org-int. 21).

Glavne razloge za prenehanje z aktivnim angažmajem vidijo kulturniki v raznolikih ponudbah za preživljanje prostega časa, v odhodu in ustvarjanju družin in pomanjkanju slovenske družbe. Ponekod pa je težava preobširna ponudba:

Pri nas v občini imamo celo vrsto ponudb in več zborov, kjer je zborovsko petje močno zasidrano. Poleg treh glavnih društev je še mnogo malih skupin, v katerih pojejo mladi pevci. Tako se zgodi, da srečaš tega ali onega kar v dveh ali treh zborovskih formacijah. Deloma pa mladi prenehajo z aktivnim sodelovanjem, ker so preobremenjeni. Včasih gosti terminski koledarji ne dopuščajo veliko prostega časa za druge aktivnosti (org-int. 22).

Največ jih preneha po maturi in v prvih letih službe, en del pa v starosti okrog 15 let. Vzroki za to pa so, da za en del nimamo ustrezne ponudbe, imajo pač druge interese, ker je izbira danes bogata in so mladi mobilni, tako da se jim ni treba udeleževati doma (org-int. 28).

Preobremenjenost vpliva negativno na aktivni angažma: mladi se šolajo, si ustvarjajo družino, vstopajo v poklic, potem pa se še pričakuje, da bi bili aktivni v domačem društvu ali celo v več društvih. Dejansko so motivirani za kulturno delo samo tedaj, če jih pritegnejo vsebine, če so lahko kreativni na neki moderni način in se lahko zabavajo v družbi vrstnikov.

4.2 Zgled staršev vpliva na sodelovanje mladih

Nekateri društveniki so poudarili pomen staršev pri vključevanju mladih v društva. Že od malega so jim zgled za sodelovanje: tako so najbolj aktivni tisti, ki izhajajo iz kulturno angažiranih družin, kjer se ta vrednota prenaša iz generacije v generacijo.⁵

Ovire za sodelovanje mladih pa so razvoj potrošniške družbe, možnosti, ki jih ponujajo televizija, medmrežje in računalniške igrice. Poleg tega so v starosti do 20 let bolj kot sodelovanje v društvu zanimivi sovrstniki, ki pa v društva pritegnajo še druge mlade:

Aktivni sovrstniki velikokrat znajo pritegniti in nagovoriti še druge. Seveda morajo biti tudi ponudbe zanimive za mlade (org-int. 2).

V nekaterih društvih imajo mladi priložnost sooblikovanja: sami pripravijo rock-koncert ali spored pustovanja. Za mlade je pomembno, da v odbore vnašajo svoje inovativne ideje in jih tam realizirajo. Tako idealnih pogojev žal ni povsod.

Glede na razlike med spoloma pri vključevanju v kulturna društva prevladujejo dekleta, pri športnih aktivnostih pa je večje število fantov.

Pri mladincih sodeluje večje število deklic. Fantje so zaradi množične ponudbe pri nas močno angažirani v športu (org-int. 16).

Dekleta se pretežno bolj zanimajo za sodelovanje kot fantje (org-int. 29).

4.3 Kako nagovoriti mlade?

62

Nekatera društva nagovarjajo mlade preko facebooka in drugih spletnih medijev, druga pa po tradicionalnih poteh: z nalogami, ob prireditvah in v okviru mladinskega dela. Izkušnje kažejo, da mlade najlaže pritegnejo z dobrimi idejami in alternativnimi programi.

V prvi vrsti jih nagovarjamo tako, da jim damo konkretno nalogo: nastop pri prireditvi, pomoč ob in po prireditvi, npr. postreči obiskovalcem (org-int. 6).

S prireditvami, ki nagovarjajo mlade, na primer rockkoncert ali pustovanje. To so tudi prireditve, ki jih mladi pripravijo deloma v lastni režiji (org-int. 2).

Mlade v osebnem pogovoru vabimo na razne prireditve in vaje (org-int. 34).

Vodje otroškega in mladinskega zbora nagovarjajo otroke oziroma mladostnike. Mladina pa se tudi sama rada pridruži mladini (org-int. 27).

Nagovarjamo mlade s kvalitetnim in atraktivnim programom, dobrim vzdušjem in možnostjo druženja (org-int. 32).

Najlaže je pritegniti mlade tedaj, ko vnašajo svoje ideje in jih – ob podpori mentorjev – lahko tudi realizirajo.

Če so mentorji dobri in če je atraktiven program, potem mladino ni težko pridobiti k sodelovanju (org-int. 11).

S tem soglašajo sami mladi, ki pa ponekod pogrešajo alternativne vsebine. To se začne pri izbiranju pesmi in se konča pri nekoliko zastarelih igrah, ki mladih ne pritegnejo. Radi pa se odzovejo programom, kot so nastopi rock skupin ali sodelovanje v breakdance-skupini in drugim po njihovih potrebah usmerjenim ponudbam. Vsekakor je treba mlade vzeti resno in kot enakovredne partnerje.

4.4 Medgeneracijski konflikti

Za sodelovanje v društvih so motivacija druženje v dobro opremljenih dvoranah, sovrstniki in podpora društvnikov. Sodelovanje med mladimi in starejšimi pa je potencialno konfliktno. O tem pripoveduje predsednica kulturnega društva naslednje:

Starejši poznajo delovanje, so prepričani, da se je »že zmeraj tako delalo« in se držijo tega načela. Mladi pa imajo svoje vizije in ideje, ki so povečini drugačne, kot si to predstavljajo starejši. To napetost moramo vsi zdržati in jo skušati usmeriti tako, da mladi z veseljem delajo. Če so potem starejši navdušeni nad njihovim delom, je proces spoštovanja in prostosti ustvarjanja uspel. V društvih moramo poskrbeti za mlade tako, da bodo imeli dobre pogoje za delovanje – prostorsko, finančno, predvsem pa jim moramo dati vso prostost kreativnega ustvarjanja (org-int. 1).

Ponekod se pojavlja ljubosumnost med mladimi in starejšimi:

Tu in tam se pojavljajo ljubosumnosti med starejšo in mlajšo generacijo, na primer ker je manjša skupina, kjer sodelujejo mladi, zelo priljubljena pri praznovanjih, porokah in celo pri pogrebih (org-int. 22).

Večina društvnikov pa je menila, da ni veliko nesoglasij med mlajšo in starejšo generacijo.

5. Perspektiva mladih

Kako pa vidijo položaj mladi? Mlada dijakinja pripoveduje o svojem angažmaju in se pri tem ozira na sovrstnike in prijatelje:

Imam prijatelje, ki so zelo aktivni, na primer pri KDZ,⁶ potem so spet drugi, ki absolutno nič nimajo s kulturo, ki imajo samo šport, ali pa ne vem kaj ... in .. to, seveda ima vsak svoje stvari in jaz sem tudi imela odbojko .. in pet let .. pač s šolo ni več šlo, pa kljub tem sem v stiku s kulturo .. in mislim, (...) da je odvisno, kako so starši, kako te vzgajajo, ali so šli s tabo na prireditve, i-i-in ali so . in mnogo teh staršev, mislim, ne da bi jim vseeno blo, pač sami niso tisti kulturniki (int. 7: 3 –4)?.

V zgornji izjavi razlikuje med mladimi, ki se angažirajo, in tistimi, ki jih sodelovanje ne zanima. Pravi, da so mladi deloma preobremenjeni s šolo in z drugimi ponudbami, tako da morajo svoje aktivnosti izbirati. O podobnih izkušnjah so društvniki že spregovorili in pri tem opozorili, da se velikokrat fantje odločajo za športne dejavnosti, medtem ko so dekleta aktivna v kulturi. Če starši niso aktivni, se pogosto tudi otroci ne odločajo za aktivno sodelovanje v društvu.

Mladi so prepričani, da je priložnosti za sodelovanje dovolj, razloge za politično ali kulturno apatijo je treba iskati drugje: v družbi so skupine, ki so aktivne, in druge, ki se ne zanimajo za kulturno ali politično sodelovanje. Razlogi za to pa so način vključevanja, občutek pripadanja, zanimanje za sodelovanje, mreženje med mladimi. Podobno opozarja mlada študentka:

In tako na vasi direktno nisem bila vključena zdaj .. v nobene aktivitetete, ker na eni strani ni bilo časa in na drugi tudi ne zanimanja (hm) skoz to da nobenega pravzaprav tu nisem poznala, razen naših sosedov, ki (...) imajo bolj ambivalenten odnos do slovenščine (...) pač ni dvojezična občina, ne prav, .. tako da ... s kulturnim društvom tudi nisem imela toliko opravka, samo enkrat proti koncu moje šolske kariere sem enkrat bila v zboru, za eno leto (mhm) (int. 9: 2).

Težave imajo mladi v večjih mestih, kjer ni veliko ponudb v slovenščini:

Jo v glasbeni šoli sem bila, (...) jo tud (odmor), sem že bla kulturno vključena v to, kar so Slovenci tu delali .. bolj samo v glasbi, to pa morda tudi zato, ker sem bila v Celovcu. Če bi bila na podeželju, bi morda bila v eni gledališki skupini (int. 8: 4).

Nekega dekleta ne zanima sodelovanje v slovenskih krogih:

Jaz sem se vedno bolj branila, da bi nekje zravn, da bi nekje sodelovala (se smeje). Ker moji starši so tedaj, ko sem bila mlajša malo sodelovali pri (društvo), pri kulturnem, .. kako rečemo, pri kulturnem društvu, eem in so zbor imeli in pa .. še par stvari. Ampak jaz največkrat nisem hotla sodelovat. Ampak enostavno, ker se mi ni luštalo, ker nikol nisem hotla enostavno, ne zaradi nekaj posebnega (int. 10: 3).

Zgornji primer kaže, da se mladini včasih enostavno ne »lušta« sodelovati, pri čemer pa igrajo neko vlogo tudi premalo atraktivne in zastarele vsebine, kot nam ponazarja naslednja izjava:

Ja, jaz sploh mislim, da je na Koroškem problem, da kultura ni tako, ne vem (...), da se enostavno dogaja toliko pač auf Volksfestebene (na ravni ljudske veselice) je že dosti, ampak drugače so bolj, so velikokrat nekako denar v te napačne stvari (vtaknili) (int. 10: 11).

Mladi se ne istovetijo s kulturo, ki jo na Koroškem vidijo na ravni »ljudskih fešt«. Imajo pač drugačen okus kot starejši, ki imajo za to drugačnost premalo razumevanja. Iz izjav kulturnikov pa sem razbrala, da kritika ne velja povsod in da so odprti tudi za vsebine, ki jih vnašajo mladi.

Kulturno aktivna nameščenka spregovori o svojih raznolikih aktivnostih in izkušnjah v domačem društvu:

Imamo tam slovensko prosvetno društvo (ime) ... (...) iiiiin ja smo vedno, v počitnicah smo vedno organizirali za otroke najrazličnejše počitniške dneve, in tam sem vedno bila pripravljena sodelovat in pomagat, to še zdaj vedno spet, ko imam čas, tudi na različnejše koncerte smo organizirali, prireditve, dia-predavanja al . razne takšne stvari (...) .. ja .. ampak v kakšnem pevskem zboru al tko pa nikoli nisem bla (se zasmeje) (int. 11: 3).

Iz zgornje izjave je razvidno, da se mladi zanimajo za različne stvari in pri tem izbirajo med različnimi ponodbami. Za mlado deklet sta bolj kot sodelovanje v pevskem zboru atraktivna šport in film.

Neka študentka spregovori o vlogi staršev, ki naj bi pri svojih otrocih zbužali zanimanje za kulturno delo:

Ja, kar tko opažam (...) morda se tud zaradi tega tako razvije, ker doma morda niso tako zavestni in to ne jemljejo tako važno (...) . ker se ne vključujejo v kulturno dogajanje in vse to .. ali je to zdaj na glasbenem, gledališkem ali ne vem kakšnem področju. Se enostavno ne zanimajo, ker imajo drugih ponudb, drugih-drugih stvari dosti. . Iin to ne jemljejo tako resno. (...) In seveda kako pa polj naj otrok zna, če že starši niso tako samozavestni nekako . in to vidijo kot važno, da-da posredujejo otroku (int. 11: 7).

V naslednji izjavi nameščenka vidi težavo v odhajanju mladih. Prepričana je, da številni mladi niso vključeni v kulturna in politična društva zaradi politične diferenciacije in preprirov:

Je nekaj mladih, ki-ki se vključujejo, ampak po mojem premalo. Je tud razlog, ker večina, če tud tko gledam ne samo moj razred, tudi v drugih razredih, večina je odšla. ... Nekam

drugam, v drugo državo, deželo al kaj študirat ali delat. (...) So nekateri, ki so zelo angažirani, ki radi delajo in se vključujejo v kulturno, politično dogajanje, a so pa tudi nekateri, ki jih to sploh ne zanima. ... Zej jih je itak po mojem že malo in še tle se razcepi, a ne, in deli nekako na dve skupini. ... Tko, da ne vem ja, četud samo pogledamo zdaj tko kar se tiče politike, tle ni veliko mladih. . Vedno spet so neke nekateri a ne, ki se zanimajo zato in angažirajo, ampak ni jih veliko (int. 11: 9–10).

V zvezi z vključevanjem mladih v odbore se pojavljajo naslednje težave: mladi se deloma nočejo vključevati v društva in prevzemati odgovornosti. To potrjujejo izsledki povpraševanja v kulturnih društvih. Mladi pa tudi kritizirajo, da starejši v nekaterih političnih in kulturnih organizacijah zasedajo vsa mesta in jim ne dajo prostora:

Ker tisti, ki so tam, že tako-o zasedejo vse že, da morda (op.: mladi) niti nimajo možnosti se vključiti. Jaz ne vem (...) v to vpogledat, ne vem, da bi to lahko ocenila, kako je to. A imajo sploh-sploh možnost se vključiti . vprašanje je tud al se hočejo, al ne (int. 11: 10).

Ker nima razvojnih možnosti, položaj kritično ocenjuje tudi mladi akademik:

Ampak tle pač ljudje delajo in televizijo gledajo (poudarjeno) .. in . to je seveda predsodek in sigurno ne velja za vse ... splošno, ja ... ne vidim-ne vidim veliko razvoja in tudi razvojnih možnosti (int. 12: 5).

5.1 Pozitivne prakse

Več o vključevanju mladih razberemo iz naslednjih izjav, ki opisujejo nastajanje mladinskih skupin in delo z mentorji in režiserji, ki prihajajo iz Slovenije in podpirajo mlade pri kulturnem ustvarjanju:

V (vas) smo imeli eeh igralsko skupino. To se je pravzaprav točno tedaj začelo spet poživljat z našim eeh, kako bi rekel, z našo generacijo. (...) In tedaj, ko smo potem .. eem mi otroci bili v starosti ne vem 12, 13, 14, v prehodu v gimnazijo, potem smo se pa prvič soočili z gledališko dejavnostjo in ta je potem, kako se zdaj vidi no, zdaj imamo tri skupine, bi blo, bi pa bilo jih lahko štiri skupin v (vas) gledaliških (int. 13: 6).

Konkretno delo z mladino v nadaljevanju opisuje takole:

Noja, ti imaš eno skupino, potem maš pa dva mentorja no, to sta dva eem .. dva starejša no iz (vas), ki poznata otroke, ki jih spremljata na vajah in na igrah. Potem pa še enega režiserja no, mi smo imeli eno režiserko iz Slovenije iin to se začne z vajami. Ampak zdaj eeh je nov ta gledališki teden, ki je zmeraj na začetku v Fiesi ali zdaj v Ankaranu v Sloveniji. Tam se vsi dobijo in en teden intenzivno delajo na igri. In potem se vaje nadaljujejo vsak teden ne vem enkrat ali dvakrat, in pred premiero se to malo bolj . stesnuje no z vajami (int. 13: 7).

O prenapolnjenem terminskem koledarju spregovori mlad študent, ki med intervjujem ni bil več aktiven v domačem društvu. Opisuje pa svoj angažma v mladosti:

Jaz sem bil zelo aktiven, kar se petja tiče. In sem že od malega bil v na eem otroškem zboru eem pri mladinskem zboru tedaj še, smo potem vedno pri mašah ali pa pri prireditvah kje zapeli (...) eem tri kraljevo peli, eem petje delal. Že to organizirali in tudi peli. Eeem jaz sem zelo tudi bil aktiven pri gledališki skupini. Smo igrali, ko smo, ko smo, oziroma smo šli tudi enkrat na leto na workshop v Ankaranu na primer, ko si se zelo družil z drugimi eeeem prijatelji seveda z vasi. (...) Drugač sem pa pri-v športu tudi bil, jaz sem dober bil, jaz sem nogomet špilal pri klubu . v (vas). Tko daa sem vedno kje bil, dolgčas ti nikol ni postalo (int. 15: 3).

5.2 Težave politične diferenciacije

Mlad študent kritizira instrumentalizacijo in kategoriziranje v nekaterih kulturnih društvih: v prvi vrsti šteje, ali pripadaš »pravi« organizaciji.⁸

To je težko, ker ima vsak svoje mnenje in vsak ima tudi svoje politične vidike (...) je tako na žalost, da se vsak nekako počuti nekje pripadnega in tudi potem za to nekako deluje in to je že spet, (...) kar-kar eh v bistvu ne bi smelo bit, ker vsak za svoje stranke pod narekovanjem, oziroma za svoje vidike deluje (int. 15: 9).

Ob težavah s participacijo v slovenskih društvih in organizacijah so mladi spregovorili tudi o politični razcepljenosti. Pri tem pa so bila videnja različna: eni so bili prepričani, da je politična diferenciacija nekaj normalnega in del vsake družbe, drugi pa so v njej videli težave glede na prepričljivost slovenske narodne skupnosti. Participacija pa je stvar odločitve posameznika in njegovega odnosa do slovenstva in kulture. Pri tem mlado dekle opozarja na samoodgovornost mladih:

Seveda imaš možnosti (...) Ti morš ja sam gledat, da se vključiš. (...) To je pač odvisno od tega, kakšen odnos maš do tega, al. lin jaz sem vesela, da sem pač, da sem tako doraščala, da imam s to kulturo in s petjem, z lutkami pa tko in mislim, da je že dovolj možnosti, da se lahko vključiš (int. 16: 4).

Drugi spet so spregovorili o tem, da jih slovenska kultura ne zanima in se zato nočejo vključiti:

Jaz nikoli nisem kaj zraven dobil, če te nekaj ne zanima (mhm) potem se na to enostavno požvižgaš (int. 18: 8, prevod iz nemščine).

V primerjavi s participacijo v sedemdesetih letih – tedaj je bila mladina vključena v demonstracije in je sodelovala v raznih političnih akcijskih skupinah – zaznavajo mladi na začetku novega tisočletja neke vrste politično apatijo.

Potem da bi na demonstracije hodila, to za moj čas ni bilo tako (int. 20: 1).

O motivih za vključevanje pa pravi, da je imela za zgled očeta in družino:

Kulturno sem bila tud zelo povezana, ker je pač atej pri (zbor) zraven, pri (zbor), pri cerkvenem zboru, mama je bila pri (zbor), potem tud pri cerkvenem zboru, jaz sem lutke

igrala deset let in je to bilo tudi zelo pomembno zame in zdaj tudi še, sicer ne igram več aktivno, ampak vedno še rada hodim na predstave in je to . s tem sem zelo povezana. Also to mi zelo veliko daje. Al pa to tudi eem moj domači kraj, kjer sem doraščala. Ne vem, če bi tako bilo, če bi v Celovcu doraščala (int. 20: 2).

V tem sklopu govori o strukturi na vasi: individualizacija je posegla v vaško okolje in vpliva na odnose med vaščani. V nadaljevanju pa spregovori o svojem kulturnem angažmaju, ki se je »razletelo«, ko so prijateljice odšle študirat v večja mesta in si ustvarile družino, sama pa se je zaposlila.

Mlada učiteljica ostro kritizira slovenske manjšinske predstavnike in medije, ki izpostavljajo pomen slovenske kulture, pozabljajo pa na njeno kakovost. Prepričana je, da mladi pojejo predvsem iz veselja in ne zato, da »imamo na Koroškem spet en slovenski zbor več«. Deloma se kultura instrumentalizira, upravičena kritika pa je prepovedana. Prepričana je, da bodo morali Slovenci v prihodnosti gledati na kakovost kulturnega delovanja, če bodo hoteli (kulturno) preživeti:

Škoda se mi zdi, da-da pri Slovencih vedno kultura zdaj vseeno al se poje al je gledališče al karkoli, to je važno, da se govori slovensko. Ampak nobeden ne gleda nekako na kakovost in tud kritika je prepovedana. (...) Tud če rečeš, ne vem, kak se mlad clovek počuti, če jim rečeš: »Ma kak fajn, da to delaš za Slovence!«, kar se velikokrat zgodi, sploh na kakšnih, ko pridejo takšni oficialni al pa kaj. A mislim, da mladi to delajo zaradi tega (...), ker imajo veselje v petju ali pa na igranju (int. 23: 7-8).

Mlad študent spregovori o svojem kulturnem angažmaju na Dunaju, o odnosu do slovenskih političnih organizacij pa kritično povzame naslednje:

Jaz (...) ne vzamem vse tako resno, zato nisem, kako naj rečem, tak posebno frustriran ... imam celo več razumevanja za napake v politiki in kulturi in za prepire, ki jih imajo Slovenci med seboj. To mi je nekako postalo vseeno, kaj ti delajo. (...) Nekako me vleče nazaj na Koroško. Jo zakaj pravzaprav? Ja, ker se tam dobro počutim. ... Also, to je stvar počutja, bolj kot stvar dolžnosti in odgovornosti ali jaz ne vem kaj, ker pač moram biti doma in za Slovence kaj naredit, ... to je bolj sekundarno in morda v patriotskih trenutkih, ko morda tako misliš (int. 25: 6).

Med drugim spregovori o občutkih dolžnosti do »svojega naroda«, ki pa zanj niso glavna motivacija za vrnitev na Koroško. Vendar pa konča s »patriotskimi trenutki«, ki se pojavljajo v njegovem mišljenju, češ da bi moral »nekaj storiti za svoj narod«.

V naslednjem izseku mlada intervjuvanka pripoveduje o svojem kulturnem angažmaju in toži zaradi odsotnosti mladih:

V tej vasi, jo, so večkrat predstavitve, jo, različne stvari pač, včasih kaka igra, no, ampak zdaj sem samo redko, ker ni več toliko mladih tu na vasi, ker večina v tej starosti ni več tukaj, vsi gredo študirat in tako, eni na Dunaj, eni v Graz in potem skoraj nobenega ni več tukaj, od tistih, ki so prej bili aktivni in so delali-igrali igre (int. 29: 2).

O svojem študijskem času, ko je pogrešal domači zbor, pripoveduje mlad študent na Dunaju:

68

In domov se nisem veliko peljal, pravzaprav samo v počitnicah, tako da se je nekako pretrgal kontakt. Jo malo sem to vse že pogrešal, ... na primer kontakt k zboru, kjer sem bil član. ... Če si potem stran naenkrat nikjer nisi več zraven, to enostavno ne gre več, ker ne moreš tistih par krat, ko si na Koroškem ali v počitnicah, če si na Koroškem pri starših, potem naenkrat spet sodelovati, . če drugače nikol nisi pri vajah. ... Jo tega je naenkrat bilo konec (int. 35: 3).

Ob pripovedovanju pa ostro kritizira slovenske politične predstavnike:

Samo če sem zdaj Slovenec ne morem rečt, da je vse dobro, kar tako delajo predstavniki .. to pravzaprav nočem, ker se mi enostavno ne zdi vse dobro, kar delajo. Veliko delajo samo zase, da boljše stojijo v javnosti, in zaslužijo tudi kar dovolj s tem. ... To mi je nena- doma tako šlo na živce (int. 35: 4).

6. Sklep

Mednarodne raziskave kažejo določeno upadanje participacije mladih v tradicionalnih strankah in društvih ter organizacijah. Mladi raje sodelujejo v iniciativah in temah, ki so pomembne v njihovih življenjskih svetovih: pri tem stopajo v ospredje ekološka vprašanja, družina in prijatelji.

Anketiranje predsednic in predsednikov slovenskih kulturnih društev in biografsko intervjuvanje mladih Slovenk in Slovencev na dvojezičnem avstrijskem Koroškem te izsledke potrujeta samo do določene mere: medtem ko so mladi v starosti 15–20 let, ki se šolajo v slovenskih in dvojezičnih šolah na dvojezičnem ozemlju, pogosto aktivni v domačih kulturnih društvih, se starejši (20–30 let) oddaljujejo že zato, ker zaradi visokošolskega študija ne živijo več v domačih vaseh. Nekateri mladi so preobremenjeni zaradi številnih ponudb v tistih krajih, kjer živi še veliko Slovencev in deluje več kulturnih društev. Za vključenost mladih so pomembni vzori starši, atraktivne vsebine, skupnost sovrstnikov in druženje v lepih prostorih. Nekateri društveniki so samokritično ugotovili, da so včasih premalo pozorni na za mlade zanimive vsebine. So pa tudi društva, ki mlade vključujejo v odbore in jim dajejo priložnost za soodločanje.

Sodelovanje v kulturnih društvih je za mlade vsekakor pomembnejše od političnega angažmaja v eni od osrednjih slovenskih organizacij. Njihova preobremenitev pa deloma vpliva negativno na aktivni angažma: mladi se šolajo, si ustvarjajo družino, vstopajo v poklic, ob tem pa se še pričakuje, da bi bili aktivni v domačem društvu ali celo v več društvih. Dejansko so za kulturno (in politično) delo motivirani samo tedaj, kadar jih pritegnejo vsebine, kadar so lahko kreativni na neki moderni način in se lahko zabavajo v družbi vrstnikov.

Deloma so aktivni v študentskih klubih na Dunaju, v Gradcu in Celovcu in v eni izmed slovenskih mladinskih organizacij (SMO), ki imajo svoje prostore v

Celovcu. Mladi so prepričani, da jih zlasti politični predstavniki premalo upoštevajo in da dobijo za svoje delo premalo finančnih podpor. Številni mladi so kritizirali tudi politično diferenciacijo med svetovnonazorskimi tabori in povezovanje finančnih podpor s prilaščanjem mladih kot »naših« / pripadnikov te ali one organizacije.

Opombe

- ¹ Projekt »Iskrica« je imel pozitiven odmev v slovenskih medijih, vendar, kot je povedal vodja projekta Miha Dolinšek, ni bilo podpore s strani slovenskih političnih in kulturnih organizacij. (prim. Pandel 2011).
- ² Ker deset društev ni vrnilo vprašalnika, iz tega sklepam, da so številke aktivnih mladih kar realistične.
- ³ Podrobno o metodološkem pristopu primerjaj Vavti (2009, 2010).
- ⁴ V 34 slovenskih kulturnih društvih je bilo aktivnih 442 mladih v starosti od 15 do 20 let. To se pravi, da so sodelovali pri igrah, peli v zborih, ipd. V 34 (razširjenih) odborih pa je bilo leta 2011 zastopanih sedem mladih iz te starostne skupine. V starosti od 20 do 30 let je bilo v odborih zastopanih 71 mladih, aktivnih v smislu aktivnega sodelovanja pri zborih, igrah, ipd. pa jih je bilo samo še približno 272, ker zaradi študija in zaposlitve odhajajo. Približno vsak četrti aktivni sodelavec med 20. in 30. letom je bil vključen v odbor domačega društva.
- ⁵ To je morda razlog, da se v kulturi in politiki slovenske narodne skupnosti pojavljajo vedno ena in ista imena.
- ⁶ V Slovenske mladinske organizacije (SMO) so vključeni: KDZ (Koroška dijaška zveza), KSŠŠK (Klub slovenskih študentk in študentov Celovec), Mlada EL (Enotna lista), Mladi v SGZ (Slovenska gospodarska zveza) in Katoliška mladina. SMO imajo svoje prostore v Celovcu. Mladi vidijo problem pri dodelitvi finančnih sredstev: za vsak projekt morajo prosjačiti za podpore. Pravijo, da se pogosto počutijo nezaželeni in jih predstavniki ne jemljejo resno. Finančna podpora je pogosto povezana s prištevanjem k »svojim« in političnim opredeljevanjem. Mladi pa želijo finančno podporo pridobiti za inovativne projekte, ne pa, da bi z njo postali NSKS-ovci ali ZSO-jevci. Primerjaj Novice, Dvojezična trgovska akademija (izd.) 2010/2011, 2.
- ⁷ Navedke sem dobesedno transkribirala: vsaka pika pomeni sekundo pavze, pri pikah v oklepajih pa sem nekaj izpustila zaradi boljše berljivosti, npr. vzdihljaje ipd.
- ⁸ Pri tem gre za politično diferenciacijo, ki se zrcali tudi v dveh osrednjih kulturnih zvezah: SPZ in KKZ. Organizaciji sicer pogosto sodelujeta, vendar pa se pojavljajo tudi rivalstvo in težave s svetovnonazorsko opredelitvijo.

Viri in literatura

- Blais, A., 2007. Turnout in Elections. V R. Dalton & H. D. Klingemann (ur.), *Oxford Handbook of Political Behaviour*. Oxford University Press, Oxford / New York, 621–635.
- Bukow, W. D., 2001. Barrieren und Hindernisse bei der Beteiligung von Kindern und Jugendlichen in urbanen Umbruchsituationen. *Politik und Zeitgeschichte* 44, 31–38.

- BMWFJ [Bundesministerium für Wirtschaft, Familie und Jugend] (izd.), 2011. Sechster Bericht zur Lage der Jugend in Österreich. Wien, http://www.bmwfj.gv.at/Jugend/Forschung/Jugendbericht/Documents/Sechster_Jugendbericht_Auf_einen_Blick.pdf (dostop: 14.11.2012).
- Dalton, R., 2008. *The good citizen: How a younger generation is reshaping American politics*. CQ Press, Washington D.C.
- Dvojezična trgovska akademija (izd.), 2010/2011. TAKE that, priloga časopisa *Novice*, 2.
- Fischer-Rosenthal, W. & Alheit, P. (ur.), 1995. *Biographien in Deutschland: Soziologische Rekonstruktionen gelebter Gesellschaftsgeschichte*. Leske u. Budrich, Opladen.
- Fuchs-Heinritz, W., 2005. *Biographische Forschung: Eine Einführung in Praxis und Methoden*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden.
- Gaiser, W. & de Rijke, J., 2001. Gesellschaftliche Beteiligung der Jugend. Handlungsfelder, Entwicklungstendenzen, Hintergründe. *Politik und Zeitgeschichte* 44, 8–16.
- Gille, M. & Krüger, W. (ur.), 2000. *Unzufriedene Demokraten: Politische Orientierungen der 16–29jährigen im vereinigten Deutschland*. DJI-Jugendsurvey 2, Opladen.
- Griese, H. M., 2003. Jugend und Partizipation – Integration oder Emanzipation. V H. M. Griese, C. Honisch, & R. Klemm (ur.), *Projekt: Partizipation in Jugendzentren. Erstes Expertenforum*. Magazin Verlag, Hannover, 18–31.
- Gronemeyer, R., 1973. *Integration durch Partizipation? Arbeitsplatz / Wohnbereich – Fallstudien*. Fischer Verlag, Frankfurt/Main.
- Harris, A., Wyn, J. & Younes, S., 2010. Beyond apathetic or activist youth. »Ordinary« young people and contemporary forms of participation. *Young* 18, 9–32.
- Heitmeyer, W., Müller, J. & Schröder, H. (ur.), 1997. *Verlockender Fundamentalismus: Türkische Jugendliche in Deutschland*. Suhrkamp, Frankfurt/Main.
- Hurrelmann, K. (ur.), 2010. *Shell Jugendstudie 2010*. TNS Infratest, München.
- Ibounig, P., 2010. *Bevölkerungsprognose 2009–2050 für Kärnten*. Neobjavljen manuskript Statističnega urada dežele Koroške.
- Jagodic, D. & Vidali, Z., (ur.), 2009. *Gioventu in transizione: I giovani triestini dinanzi alle sfide della società postmoderna, dei processi di integrazione europea e della convivenza interculturale*. Slori, Trieste.
- Knauer, R. & Sturzenhecker, B., 2005. Partizipation im Jugendalter. V B. Hafenegger, M. M. Jansen & T. Niebling (ur.), *Kinder- und Jugendpartizipation im Spannungsfeld von Akteuren und Interessen*. Verlag Barbara Budrich, Opladen 63–94.
- Lavrič, M. & Flere, S., 2010. Demografske spremembe in medgeneracijsko sodelovanje. V M. Lavrič (ur.), *Mladina 2010. Družbeni profili mladih v Sloveniji*. Založba Aristej, Ljubljana, 63–93.
- Lavrič, M. (ur.), 2010. *Mladina 2010: Družbeni profili mladih v Sloveniji*. Ljubljana.
- Mayring, Ph., 1995. *Qualitative Inhaltsanalyse: Grundlagen und Techniken*. Deutscher Studien Verlag, Weinheim.

- Mey, G., 1999. *Adoleszenz, Identität, Erzählung: Theoretische, methodische und empirische Erkundungen*. Köster, Berlin.
- Miheljak, V. (ur.), 2002. *Mladina 2000: Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*. Založba Aristej, Maribor.
- Naterer, A., 2010. Zeitgeist mladih. V M. Lavrič (ur.), *Mladina 2010: Družbeni profili mladih v Sloveniji*. Založba Aristej, Ljubljana, 579–586.
- Pandel, R., 2011. Filmi so sedaj na poti na festivale. *Nedelja*, 20. november 2011, 11.
- Schütze, F., 1983. Biographieforschung und narratives Interview. *Neue Praxis* 3, 283–293.
- Schütze, F., 1999. Verlaufskurven des Erleidens als Forschungsgegenstand der interpretativen Soziologie. V H. H. Krüger & W. Marotzki (ur.), *Erziehungswissenschaftliche Biographieforschung*. Leske u. Budrich, Opladen, 117–157.
- Ule, M., 2009. Intervju. *Mladina* 26, 3. julij, 32–36.
- Ule, M. & Renner, T. idr., 2000. *Socialna ranljivost mladih*. Založba Aristej, Ljubljana.
- Vavti, St., 2009. »Wir haben alles in uns ...« Identifikationen in der Sprachenvielfalt: Fallbeispiele aus Südkärnten (Österreich) und dem Kanaltal (Italien). Peter Lang Verlag der Wissenschaften, Frankfurt/Main.
- Vavti, St., 2010. »Ich bin einfach ein Mensch ...« – Ethnische Identifikationen bei jungen Sloweninnen und Slowenen in Südkärnten (Österreich) [67 Absätze]. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research* 11(2), Art. 29, <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs1002290> (dostop: 20. 8. 2010).
- Vavti, Štefka (2012). *Včasih ti zmanjka besed. Etnične identifikacije pri mladih Slovenkah in Slovencih na dvojezičnem avstrijskem Koroškem*. Drava, Klagenfurt/Celovec – Wien/Dunaj.